

מאכלים מחמשת מיני דגן שיעור 2 החילוק בין תבשיל ללחם

הברכה על מאכל העשוי מחמשת מיני דגן משתנה לפי אופן עשייתו, אם עשו ממנו פת, מתוך חשיבותה הרבה קבעו לה חכמים ברכה בפני עצמה, ברכה ראשונה המוציא לחם מן הארץ וברכה אחרונה ברכת המזון.

ואם עשו מחמשת מיני דגן אלו תבשיל, כיון שניתן לעשות מהם פת והם גם מזינים יותר משאר מאכלים, תקנו להם חכמים ברכה מיוחדת, ברכה ראשונה בורא מיני מזונות, וברכה אחרונה על המחיה – המכונה "ברכת מעין שלוש" כיון שמוזכר בה מעין שלוש ברכות ראשונות של ברכת המזון.

כל מה שחכמים נתנו חשיבות למאכל מחמשת מיני דגן, זה דווקא אם הוא נעשה תבשיל, אבל אם אכלן כמות שהן ולא נכנסו לגדר תבשיל (ובלשון חכמים זה נקרא "כוסס חיטים"), ברכתן תהא בורא פרי האדמה ובורא נפשות (סי' ר"ח ב-ד).

החילוק בין תבשיל ללחם

תבשיל: אחד מחמשת מיני דגן שבושל בלי שעשו ממנו בצק תחילה – ברכתו תהא לעולם בורא מיני מזונות, לא משנה כמות האכילה, כגון דייסת קוואקר, או חיטה מבושלת וכדו'.

לחם: אחד מחמשת מיני דגן שעשו מהם בצק ואחר שעשה מהם בצק אפה אותו, כגון לחם, לחמניה, פיתה ולאפה וכדו'.

נשאלת השאלה מה יהיה הדין בעיסת בצק מבושלת, האם העיסת בצק קובעת את השם לחם, או שכיון שהבצק עבר בישול ולא אפייה, אין זה לחם. וכן לגבי בלילת קמח ומים שנאפו, האם נאמר שכיון שהם נאפו יש כאן לחם, או שכיון שאין פה שום עובי בבצק, זה לא יכול להיחשב כלחם.

להלן נמנה את האופנים השונים עד להלכה:

עיסת בצק מבושלת

חתיכות שגודלן בשעת הבישול פחות מכזית: כיון שאין בחתיכות גודל כזית, אין בהם דין לחם, ולכו"ע זה תבשיל שברכתו בורא מיני מזונות ועל המחיה (כגון שקדי מרק קורטונים בסלי וכדו' סי' קס"ח סעיף י).

חתיכות שגודלן בשעת הבישול כזית: עיסה – בצק שהוכן על ידי בישול: אם הבישול יוציא ממנו את התואר לחם, כלומר שעיסת הבצק כבר לא תהא ניכרת, אז לכו"ע אין על זה שם לחם, וברכתו תהיה בורא מיני מזונות, כגון פסטה ומקרוני ובסלי, שעשויה מעיסת בצק, אך על ידי הבישול כבר לא ניכר העיסת בצק שבו (סי' קס"ח סעיף יג ברמ"א).

אך אם גם לאחר הבישול, עיסת הבצק עדיין ניכרת במאכל, נחלקו הראשונים, יש שלמדו שאם הבצק לא נאפה אלא בושל, אין עליו דין לחם כלל, וברכתו תהא בורא מיני מזונות בכל כמות שיאכל.

ויש שלמדו, שמספיק שיש כאן עיסת בצק בשביל להיחשב לחם, למרות שצורת הכנתו לא הייתה על ידי אפייה אלא בישול.

מאכלים מחמשת מיני דגן שיעור 2 החילוק בין תבשיל ללחם

הלכה: השולחן ערוך מכריע שאם בשעת עשיית העיסה הכוונה הייתה לבשל אותה, אין עליה שם של לחם כלל, אך כדאי לירא שמיים להחמיר על עצמו, ולאכול את המאפה הזה בסעודה וכך לצאת ידי חובת כל השיטות (סי' קס"ח סעיף יג, ועיין שם במשנ"ב בס"ק עה).

דוגמא: סופגניה שהוכנה על ידי טיגון בשמן עמוק, שהוא שווה ערך לבישול, ועל כן ברכתה תהיה בורא מיני מזונות וברכה אחרונה על המחיה, גם אם יאכלו ממנה כמות גדולה, ובהמשך נרחיב בזה בס"ד.

בצק דק מאד

בלילה רכה שאופים אותה דקה מאד, או אפילו עיסה רגילה שרידדו אותה לשכבה דקה מאד.

הרעיון הוא שאם לא נוצר כעין עיסה לאחר האפייה, אין זה לחם כלל, אך פעמים שכתוצאה מהאפייה נוצר כעין עיסת בצק אפויה, ועל זה כן יש שם של לחם.

ולכן: אם המאפה יצא דק מאד, שאין בו שום עובי, אין על זה דין של לחם, וברכתו תהיה לעולם בורא מיני מזונות. אך אם יש בו עובי מסויים, אך עדיין ניכר שהוא מאד דק ורך, ברכתו מזונות, ואם הוא יקבע על כך סעודה, ברכתו תהיה המוציא לחם מן הארץ (סי' קס"ח סעיף ח ובמשנ"ב ס"ק לח. ובשו"ע סעיף טו. וע"ע בספר שערי הברכה פרק ט"ז הערה מז).

דוגמאות

עלי וופל וכן אובלטים, הם בוודאי דקים מאד, ואין בהם שום עובי של עיסת בצק, ועל כן ברכתם תהא לעולם בורא מיני מזונות. אבל לגבי טורטיה, בלינצ'עס, לחוח וכדו', נחלקו הפוסקים האם זה נחשב שיש בהם עובי מסויים, ויש כאן עיסת בצק, או לא, ובעז"ה נדון בזה בהמשך.

פת הבאה בכיסנין

הגדרה ודין

הגדרה: פת הנעשית באופן שבדרך כלל מטרת אכילתה לתענוג וקינוח, ולא למטרת סעודה ושביעה בשונה מלחם רגיל שנועד לשביעה והוא עיקר המחיה של בני אדם (ע"פ הגמרא במסכת ברכות דף מב.).

הדין: אינה חשובה כמו פת רגילה, וברכתה בורא מיני מזונות וברכה אחרונה על המחיה. אך אם יאכל מהם כשיעור שביעה – כמות שאוכלים בסעודת פת, אז הם מתעלים לדרגת לחם החייב בנטילת ידיים, בברכת המוציא, ולאחר האכילה בברכת המזון (סי' קסח סעיפים ו-ז, וביארתי ע"פ הסבר הט"ז בס"ק ז).